

3-4 YOSHLI BOLALARGA DIDAKTIK O'YINLAR ORQALI TA'LIM BERISH
USULLARI

Ortiqova Yulduz Akram qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti magistranti Shahrisabz , O'zbekiston

e-mail: ortiqovayulduz2@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0001-7793-4878>

Tel: 916332622

Annotatsiya. Mazkur maqolada 3-4 yoshli bolalarga didaktik o'yinlar orqali ta'lim berishning noan'anaviy va interaktiv usul va metodlari hamda bunday o'yinlarning mazmun-mohiyati, pedagogik jarayonda didaktik o'yinlarni qo'llash va bolalarning aqliy rivojlanishidagi ahamiyati tahlil etilib, bolalarga zamonaviy bilim berish hamda maktabgacha ta'lim faoliyatiga tatbiq etish imkoniyatlari tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: o'yinlar nazariyasi, maktabgacha kichik yosh, didaktik o'yinlar, rivojlantiruvchi muhit, bilish jarayonlari, intellektual qobiliyat, o'yin elementlari.

Аннотация. В статье анализируются нетрадиционные и интерактивные методы и способы обучения детей 3-4 лет посредством дидактических игр, сущность таких игр, использование дидактических игр в педагогическом процессе, а также значение умственных возможностей детей. анализируются применение современных знаний и деятельность дошкольного образования.

Ключевые слова: теория игр, дошкольный возраст, дидактические игры, развивающая среда, познавательные процессы, интеллектуальные способности, элементы игры.

Annotation. This article analyzes unconventional and interactive methods and methods of teaching 3-4-year-old children through didactic games, the essence of such games, the use of didactic games in the pedagogical process, and the importance of children's mental development. the possibilities of applying modern knowledge and pre-school education activities are analyzed.

Key words: game theory, preschool age, didactic games, developmental environment, cognitive processes, intellectual ability, game elements.

Maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'limning eng muhim, mas'uliyatli, bola tarbiyasi va ta'lim olishi poydevori, asoslari shakllanadigan bosqichidir. Maktabgacha ta'lim tashkiloti o'sib kelayotgan bolani faol, ijodkor va ma'naviy jihatdan boy shaxs sifatida shakllantiruvchi ilk pog'ona hamdir. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 30-sentyabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni hamda "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi Qarori bunga dalildir. Maktabgacha ta'lim tashkilot (MTT)larida ta'lim-tarbiya jarayonini yuqori saviyada tashkil etish tarbiyalanuvchilarga ta'limning keyingi bosqichlarini qiynalmasdan davom ettirishga imkoniyat yaratadi.[¹].

Bugungi kunda O'zbekistonda maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim berish, rivojlantirish va tarbiya qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi hisoblanib, O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik palatasi tomonidan 22-oktyabrda qabul qilingan va 14-dekabrda Senat tomonidan ma'qullangan . "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonun hayotga tatbiq etildi. Mazkur qonunda maktabgacha ta'lim va tarbiya jarayoni bolalarni o'qitish va tarbiya qilish, ma'naviy-

axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirishga qaratilgan uzluksiz ta'limning bir qismi sifatida belgilandi. [2].

2022-yilda O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi tomonidan qabul qilingan "Takomillashtirilgan Ilk qadam" davlat dasturiga ko'ra, maktabgacha ta'limning zamonaviy vazifalari bolaning yosh xususiyatlari va individual imkoniyatlaridan kelib chiqib, uni har tomonlama rivojlantirishni ko'zda tutadi.[3].

Maktabgacha ta'lim tashkiloti (MTT)da ta'lim faoliyatini tashkil etishning eng muhim tamoyili – o'yin orqali maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni o'qitish va rivojlantirishdir. O'yin maktabgacha yoshdagi bolalar ijtimoiy hayotining muhim yetakchi shakli sanaladi. Mustaqil o'yin faoliyati bolaning jismoniy va ruhiy rivojlanishi, axloqiy-irodaviy fazilatlarining shakllanishi, bolaning ijodiy qirralarining ochilishiga zamin yaratadi.

2022-2026-yillarga mo'ljallangan PF-5198-sonli "Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni IV bobida adolatli ijtimoiy siyosat yuritish, inson kapitalini rivojlantirish vazifalari ustuvor qilib belgilandi. Jumladan, Maktabgacha ta'limdagi qamrov darajasini oshirish, nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarini tashkil etish maktabgacha ta'lim tizimida ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqish va o'yinli ta'lim texnologiyalarini kiritish belgilandi. Bundan tashqari MTT pedagog xodimlarining professional tayyorgarligi va mahoratini oshirib borishning takomillashtirilgan tizimi qayta ishlab chiqildi.[4].

So'nggi yillarda tadqiqotchilar, pedagoglar, psixologlar va shifokorlar didaktik o'yin barcha sohalarda yosh bolalarning sog'lom rivojlanishi uchun hayotiy muhim element ekanligini isbotlab berishdi. O'yin rivojlanishning yetakchi manbai sifatida optimal rivojlanish uchun juda muhimdir. Bu BMTning "Bola huquqlari to'g'risida"gi Konvensiyasining 31-moddasida ham belgilangan. Unda quyidagicha keltirilgan "Bolalar yoshiga mos o'yinlarda ishtirok etish huquqiga ega. Bolalar o'yin kompetensiyalarini egallashlari uchun ularga vaqt, makon, materiallar hamda ota-ona yoki vasiylarning, maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlaydigan malakali tarbiyachilarning qo'llab-quvvatlashi kerak, deya ta'rif berilgan".[5].

Maktabgacha ta'lim didaktikasining rivojlanishida maktabgacha pedagogika sohasi bo'yicha olim A.P. Usova (1898-1965) tadqiqotlari, ta'lim prinsiplarining ahamiyati katta bo'ldi. U maktabgacha yoshdagi bolalarni o'yin, ta'lim, sensor tarbiya, pedagogik jarayonlarni va xalq amaliy ijodiyoti masalalarini ilmiy jihatdan asoslab berdi. U maktabgacha ta'lim tashkilotidagi o'quv jarayonlarning tashkiliy shakllari va metodlarini, bolalarni har tomonlama tarbiyalash va rivojlantirishdagi, ularni maktabga tayyorlashdagi ahamiyatini ko'rsatib berdi. [6].

O'yin maktabgacha yoshdagi bolalar ijtimoiy hayotining muhim va yetakchi shakli sanaladi. Unda ular o'z xohishiga ko'ra birlashadi, mustaqil harakatlanadi, o'z g'oya va istaklarini amalga oshiradi, dunyoni anglaydi. Mustaqil o'yin faoliyati bolaning jismoniy va ruhiy rivojlanishi, axloqiy-irodaviy fazilatlarining shakllanishi, ijodiy qirralarining ochilishiga zamin yaratadi. MTTda kichik guruhda didaktik o'yinlar bolalar rivojlanishida katta ahamiyatga ega:

- Didaktik o'yin bolalarga quvonch bag'ishlaydi, turli hissiyot va kechinmalar uyg'otadi, bolalar uchun atrofimizdagi voqelikni anglash va ijodiy aks ettirishning qulay shakli hisoblanadi;
- Bolalarning ijtimoiy xulq-atvorining dastlabki ko'nikmalarini egallashga imkon beradi, o'yinda bolalar bilan muloqotda bo'lish va turli munosabatlarga kirishish;
- O'yinda bolalar barcha ko'nikmalaridan foydalanishi nazorat qilinadigan harakat imkonini yaratishadilar.

Didaktik o'yinlar tuzilishiga ko'ra: vazifa, harakat, qoida, natija va o'yinning xulosasi, deb yuritiladi va quyidagicha tavsiflanadi.

Vazifa. Har bir didaktik o'yinda aniq belgilangan vazifa mavjud bo'lib, u didaktik maqsadning o'ziga bo'ysunadi. Bolalarga shunday vazifalar taklif etiladi, ularni hal qilish uchun ma'lum bir intellektual kuchlanish, aqliy mehnat talab etiladi. O'yinda vazifani bajarib, bola fikrlashini faollashtiradi, xotirani, kuzatishni mashq qiladi. Didaktik o'yinlarning vazifalari bir necha turlarga qisqartiriladi: Ob'yektlarni bir xil, har xil yoki o'xshash xususiyatlariga ko'ra solishtiring va tanlang (bolalar yoshiga qarab vazifa soddadan murakkablashib boradi).

Harakat. Har bir didaktik o'yinda vazifa har bir bolaning xatti-harakatini belgilaydigan va tartibga soluvchi va bolalarni yagona jamoaga birlashtiradigan harakat bilan amalga oshiriladi. Bu bolalarning qiziqishini bevosita o'ziga jalb qiladi va ularning o'yinga hissiy munosabatini belgilaydi. O'yindagi harakat ikkita asosiy shartga javob berishi kerak:

- topshiriqni bajarishga ishonch hosil qiling va o'yinning tarbiyaviy maqsadini bajarib;
- o'yin oxirigacha qiziqarli va hayajonli tarzda davom ettiring. Demak, o'yindagi harakatlar shu shartlarga javob bergan holda olib borilishi o'yinning xususiyatini belgilab beradi.

Qoida - didaktik o'yindagi faoliyat qat'iy qoidalar bilan bog'liq. Ular bolaning o'yin davomida o'zini qanday tutishi kerakligi, nima qila olishi va qilmasligi kerakligini aniqlaydi. Qoidalarning yoshga mos kelishi va qiziqarli mashg'ulotlarga asoslanishi muhimdir. Bola qoidalarga bajonidil bo'ysunishi uchun qiziqarli bo'lishi kerak.

Natija, o'yinning yakuni. o'yin natijasi - muammoni hal qilish va qoidalarni bajarish. Natija ikki nuqtai nazardan baholanadi: bolalar va tarbiyachi nuqtai nazaridan. Natijani bolalar nuqtai nazaridan baholashda biz o'yindan bolalarning axloqiy va ma'naviy qoniqishni hisobga olamiz. Didaktik vazifalarni bajarishda bolalar zukkolik, topqirlik, e'tibor, xotirani namoyon etadilar. Bularning barchasi bolalarga ma'naviy qoniqish bag'ishlaydi, ularning o'z kuchiga bo'lgan ishonchini oshiradi, quvonch hissi bilan to'ldiradi.

Tarbiyachi uchun topshiriq va belgilangan harakatlar bajarilganligi, ma'lum natijalar keltirgani muhim ahamiyatga ega. Ba'zi didaktik o'yinlarning oxirida siz ishtirokchilarni mukofotlashingiz, bolalarni maqtashingiz yoki ularga o'yinda yetakchi rollarni topshirishingiz kerak.⁶

Didaktik o'yinlar turlari: Didaktik o'yinlar ta'lim mazmuni, bolalarning bilish faolligi, o'yin harakatlari va qoidalari, bolalarning tashkil etilishi va munosabatlari, tarbiyachi roli bilan farqlanadi.

Didaktik o'yin yordamida bola yangi bilimlarga ham ega bo'lishi mumkin: tarbiyachi, tengdoshlari bilan muloqot qilish, o'yinchilarni, ularning bayonotlarini, harakatlarini kuzatish, muxlislik qilish jarayonida bola juda ko'p yangi bilimlarni oladi, o'zi uchun ma'lumot yig'adi. Bu uning rivojlanishida juda muhimdir. O'yinni boshlashdan oldin bolalarda unga qiziqish, o'ynash istagini uyg'otish kerak. Bunga turli usullar bilan erishiladi: topishmoqlardan foydalanish, qofiyalarni sanash, kutilmagan hodisalar, qiziqarli savol, o'ynash uchun g'oya, bolalar oldindan o'ynagan o'yinni eslatish.

Pedagog o'yinni shunday yo'naltirishi kerakki, u o'zi uchun sezilmas tarzda ta'limning boshqa shakliga – mashg'ulotlarga adashib qolmasligi kerak. O'yinni muvaffaqiyatli tashkil etishning siri shundaki, tarbiyachi bolalarga o'rgatish bilan birga, o'yinni ularni xursand qiladigan, yaqinlashtiradigan, do'stligini mustahkamlaydigan faoliyat sifatida saqlab qoladi. Bolalar asta-sekin o'yindagi xatti-harakatlari guruhdagidan farqli bo'lishi mumkinligini tushuna boshlaydi.

Maktabgacha yoshda o'yin yetakchi faoliyatga aylanadi, ammo zamonaviy bola, qoida tariqasida, ko'p vaqtini ko'ngilochar o'yinlar bilan o'tkazganligi uchun emas o'yin bolaning ruhiyatida Haqiqiy o'yin harakati faqat bitta harakat ostida bola boshqasini, bitta ob'yekt ostida boshqasini anglatgandagina sodir bo'ladi. O'yin harakati belgi (ramziy) xususiyatga ega. Aynan o'yinda bola ongining shakllangan belgi funksiyasi eng aniq namoyon bo'ladi. O'yinda uning namoyon bo'lishi o'ziga xos xususiyatlarga ega. O'yin o'rnini bosuvchilar ular bilan almashtirilgan narsa kabi harakat qilishlari kerak. Shuning uchun, tanlangan o'rinbosar ob'yektga o'z nomini berish va unga ma'lum xususiyatlarni berishda bola o'rinbosar ob'yektning o'ziga xos xususiyatlarini ham hisobga oladi.

Didaktik o'yinlar - bu bolalarni o'qitish va tarbiyalash uchun pedagogika tomonidan maxsus yaratilgan qoidalarga ega o'yinlar turi. Ular bolalarni o'qitishning o'ziga xos muammolarini hal qilishga qaratilgan, lekin ayni paytda o'yin faoliyati ta'lim va rivojlanishga ta'sirini ko'rsatadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning yetakchi faoliyati sifatida o'yin faoliyati hali ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan (ko'pgina bolalar maktabga o'yinchoqlar olib kelishlari tasodif emas). L.S. Vygotskiyning fikriga ko'ra "maktabgacha yoshidagi o'yin bola bilan doimo hamroh bo'lib maktabda ham davom etadi".

O'yinni tahlil qilish uni o'tkazishning samarali usullarini, shuningdek, yo'l qo'yilgan xatolarni (nima ishlamadi va nima uchun) aniqlashga qaratilgan bo'lishi kerak.⁷

Didaktik o'quv o'yinida kognitiv vazifalar o'yin vazifalari bilan bog'liq, shuning uchun o'yinni tashkil qilishda mashg'ulotlarda ko'ngilochar elementlarning mavjudligiga alohida e'tibor

berilishi kerak: izlanishlar, kutilmagan hodisalar, taxminlar va boshqalar. Agar o'quv jarayonida ular muntazam ravishda didaktik o'yinlardan foydalansalar bolalar, ayniqsa katta maktabgacha yoshdagilar ushbu turdagi o'yinlarni mustaqil ravishda tashkil qilishni boshlaydilar: ular o'yinlarni tanlaydilar, qoidalar va harakatlarning bajarilishini nazorat qiladilar, o'yinchilarning xatti-harakatlarini baholaydilar. Shuning uchun bolalarni har tomonlama tarbiyalashning pedagogik vositalari tizimida didaktik o'yin asosiy o'rinni egallaydi.

XULOSA

Bizga ma'lumki, didaktik o'yin maktabgacha yoshdagi bolaning yetakchi faoliyati hisoblanib, aynan ular orqali bola dunyoni o'rganadi. Didaktik o'yin - bu bolaning ijodiy rivojlanishi asosi, ijodiy qobiliyati va real hayotni o'zaro bog'lash ko'nikmasi rivojlanishi bo'lib xizmat qiladi. O'rganishlar natijasida maktabgacha yoshdagi bolaning asosiy ehtiyojlari didaktik o'yinda namoyon bo'ladi, bu o'yinda bola o'z qarashlari orqali kattalarga taqlid qilishga intiladi. O'yin o'ziga xos xususiyatlariga ko'ra, majburlash usullaridan foydalanmasdan, bolaning ijodkorligini rivojlantirishning eng yaxshi va ixtiyoriy usuli hisoblanadi. O'yin paytida bola xohishistaklarini, fikrlarini, his-tuyg'ularini erkin ifoda etadi va mustaqil harakat qiladi. Didaktik o'yinning asosiy tarkibiy qismlari, o'qitish va tarbiyaviy ta'sirning maqsadlari quyidagicha:

Xulosa o'rnida shuni aytamizki, o'yin faoliyatining eng muhim turi bo'lgan didaktik o'yinlar orqali ta'lim berish usullari bolaning rivojlanishi va tarbiyasida katta rol o'ynaydi. Bolaning shaxsiyatini, uning axloqiy va irodaviy fazilatlarini, dunyoga ta'sir qilish zarurligini shakllantirishning samarali vositasidir. Bu uning ruhiyatida jiddiy o'zgarishlarga olib keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni, 30.09.2017-yildagi PF-5198-son
2. O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 16.12.2019 yildagi O'RQ-595-son
3. "Takomillashtirilgan ilk qadam" Maktabgacha ta'lim tashkilotining Davlat o'quv dasturi Toshkent – 2022-yil, 4- fevraldagi 1-sonli bayonnomasi bilan tasdiqlangan va nashr etilgan.
4. 2022-2026 yillarga mo'ljallangan "Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi". Toshkent shahri, 2022-yil 28-yanvar
5. "Bola huquqlari to'g'risida konvensiya", BMT Bosh Assambleyasi tomonidan 1989-yil 20-noyabr.
6. F.Qodirova, Sh. Toshpo'latova, N. Kayumova, M. A'zamova, "Maktabgacha pedagogika". T-2019-yil 19-21 bet
7. "Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'yinli texnologiyalar asosida mashg'ulotlarni tashkil etish", T-2022, 7-8 bet.
8. F.Qodirova, Sh. Toshpo'latova, N. Kayumova, M. A'zamova, "Maktabgacha pedagogika". T-2019-yil
9. Didaktik o'yinlar. "Ularning mazmuni va pedagogik jarayonda qo'llanilishi". Didaktik o'yinlarning turlari, F. Qodirova, SH. Toshpo'latova, N. Kayumova, M. A'zamova 2019-yil.
10. F.Qodirova, SH. Toshpo'latova, N. Kayumova, M. A'zamova 2019-yil Maktabgacha pedagogika. T-2019-yil
11. F.Qodirova, Sh. Toshpo'latova, N. Kayumova, M. A'zamova, Maktabgacha pedagogika. T-2019-yil